

IPARMŰVÉSZETI INTÉZMÉNYEINK A PROLETÁRDIKTATURA ALATT

I. AZ ORSZ. IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM

Írta: VÉGH GYULA



Az O. M. Iparművészeti Múzeum azon kevés közintézményünk közé tartozik, mely a lezajlott tanácsköztársasági kormányzat ideje alatt károsodást — legalább közvetlenül — nem szenvedett. Ritkaság számba ment a proletárdiktaturánál, hogy a szakügyeket olyanok intézték, akik ahhoz értettek és érzékkel bírtak az ügy iránt. Szerencsére a múzeumi ügyek vezetését kezdettől fogva olyanok vették kezükbe, akik már előbb is múzeális pályán működtek és áthatva a művészetek fontosságának tudatától, bizonyos jóhiszeműséggel igyekeztek a múzeumok érdekeit képviselni, bár az eszközök, melyeket választottak, nem voltak a legszerencsésebbek.

Így történhetett, hogy múzeumainkba nem hatolhatott be a vandalizmus, mely az erőszakos felfordulásokkal járni szokott s mely az 1871-iki rövid életű párisi Commune idején meg nem elégedve a Vendôme-oszlop ledöntésével, már a Notre-Dame-templom lerombolásának s a Louvre múkincsei eladásának tervével komolyan foglalkozott. Mondhatom, száműzetésében egyike volt a leg súlyosabb aggodalmaimnak, hogy a pénzben szűkölködő tanácsköztársaság, mely hitelét a magánosoktól elrabolt értékekkel akarta megalapozni, utóbb is rávelí magót a közgyűjteményekre is. Hisz a szent korona értékesítéséről nyíltan beszéltek. Aligha a népbiztosokon múlt, hogy helyrehozhatatlan veszteség nem érte a nemzetet; ha a külföld kevésbé tartózkodóan viselkedett volna a néki szánt orgazda-szereppel szemben, nagyon kétséges, vajjon elhárítható lett-e volna a veszedelem.

Szükségtelen kiemelnem, hogy az iparművészeti múzeum régi tisztviselőinek hűséges gárdája a maga részéről megtett mindent a tanácsköztársaság túlzásainak ellensúlyozására, fokozott éberséggel őrködve a reája bízott kincsek felett. Ha külsőleg beleilleszkedett is a rákényszerített új rendszerbe, egy percig sem tévesztve szem elől a józanul értelmezett közérdeket, teljes odaadással és sikeresen törekedett a múzeumot minden bajtól, kalandtól megóvni.

Bizony nem egyszer nehéz helyzetbe jutottak a tisztviselők. Olyan feladat elé állították őket, melyek jobb meggyőződésükkel ellenkeztek s melyeknek megoldásához sok tapasztalatra, önlegyőzésre volt szükség. A fiatal emberekből álló direktórium, hatalmától megrészegedve, sietett éreflen elméleteit megvalósítani. A művészetet népszerűsíteni: ez volt a jelszó. Azt akarták, hogy máról hónapra köztulajdonná legyen a művészet, a szellemi műveltség is, minden tekintet nélkül a természetes fejlődési folyamatra s a művészet megértéséhez, szeretetéhez szükséges előfeltételekre. Félrelökve minden szerves fejlődést, össze-vissza kuszálva múzeumaink amúgy is bonyolult szervezetét, felforgatva minden személyi és tárgyi beosztást, napok alatt akarták megcsinálni azt, amit körültekintéssel, tervszerű munkával évtizedeken át megoldani még nem vagy egyáltalán nem lehetett.

Ha azonban újításainak lényegét tekintjük, valami sok új eszmét azokban felfedezni nem tudunk. Csupa olyan intézkedésről volt szó, mely már régóta megvitatás tárgyát képezte (pl. a múzeumok egymáshoz való viszonyának, hatáskörének szabályozása stb.), vagy éppen a háború előtt már meg is volt valószínűsítve. Az utóbbi reformok közé tartozik a múzeumokban rendezett népszerű előadások újbóli felvétele. És itt érdekes megfigyelést tehetünk az előadók. Az előadásokat nagyszámú érdeklődő közönség látogatta; ott voltak a múzeumi szakemberek, az amatőrök, a gyűjtők, művészek, szaktanárok, szóval a mi múzeumi előadásaink régi, megszokott közönsége. A proletárok azonban, akik eddig állítólag nem részesülhettek a művészeti kultúrában s kiknek immár megnyíltak volna a művészet templomának kapui, nem jöttek el soha.

Volt azonban a proletárdiktatura művészeti intézőinek egy eddig nem ismert újítása, melyet talán az orosz bolsevizmuson kívül egyetlen forradalom sem valósított meg: a múkincsek szocializálása. Zenélni, danolni egyelőre még szabad volt az egyes polgároknak saját privát kedvük szerint, nemcsak nyilvános hangversenyen, de már az irodalomra, képző- és iparművészetre monopóliumot szerzett a tanácsköztársaság. A műtárgyak tehát, amennyiben egyes elvtársak azokat a saját, nem éppen művészi céljaira más úton el nem tulajdonít-

tották, köztulajdonnak nyilvánították. Az elv keresztülvitelére nem volt elég idő és alkalom. De a szocializálás palotákban, kastélyokban, egyházakban, de még szerény bérházakban is nagyban folyt s így került nagyszámú régi iparművészeti műtárgy — nem mind műretek — az iparművészeti múzeumba.

Bármennyire szívünkön viseljük is mi, a múzeumok ápolói, közgyűjteményeink gyarapítását, mégis a gazdagodás ezen a módján nem örülhetünk. Mert a múzeumnak nem lehet célja, hogy kizárólag ott legyen minden, ami szép és művészileg értékes. Milyen sivár volna a világ, ha csakis a múzeumok által nyújtott műélvezet volna megengedve! Ha erőszakkal fojtánánk el a művészi alkotások tulajdonosainak hozzájuk való ragaszkodását, szeretetét, a gyűjtők szenvedélyét, ha az egyházakat, régi családjainkat kiforgatjuk évszázadokon át kegyelettel megőrzött kincseikből, ha a szépet kivonva a forgalomból, az életből csak mint katalógus-számot konzerválnánk múzeumainkban: akkor a művészet élőfájának gyökereit vágnánk s a megmerevedő múzeumaink csakhamar halottasházzá válnának, hol a multak porladozó emlékei jóformán senkit sem érdekelnének többé.

És még egy veszélyt látok az ilyen központosításban (erre vonatkozó aggályaimat siettem is annak idején a műkincsek szocializálását elrendelő népbiztossággal közölni). Minő végzetes következményei lehetnének annak, ha az ország összes műkincsei egyetlen városban, talán egyetlen épületben összehalmozva őriztetnének! Hiszen ma, amikor a pusztító eszközök tökéletesedése elérte tetőpontját, nem nehéz elképzelni annak lehetőségét, hogy egy múzeum a benne levő kincsekkel együtt eltűnhetik a föld színéről. Akkor

azután egy csapásra vége volna az ország egész művészeti vagyonának.

De ettől az óriási felelősségtől eltekintve, az állam vagyonát, amint ezt a legutóbbi események igazolják, sok veszély fenyegeti. A magántulajdont képező műtárgyak szocializálása könnyen azt credményezhelte volna, hogy a kincsek, melyek azelőtt az ország különböző helyein elszórva mint magántulajdon aránylag elég biztonságban voltak, mint államvagyon idegen kézre kerülve, reánk nézve elveszenek. Erről s a múzeumainkat környékezett veszélyekről majd más alkalommal számolunk be.

Sajnos, a közállapotok nem alkalmasak arra, hogy az időlegesen összeharácsolt iparművészeti kincseket a nagyközönségnek bemutatassuk, mint ahogyan a szépművészeti tárgyak a műcsarnokban rendezett rendkívül érdekes kiállítás keretében a nyilvánosság számára hozzáférhetőkké tettek. A magántulajdonban levő régi iparművészeti kincsek nagy része különben már ki volt állítva az ötvösművészeti, a millenáris, a koronázási s egyéb kiállítások alkalmával. Addig is, amíg tulajdonosaiknak visszaadhatók lesznek, a múzeum felhasználja a ritka alkalmat a műkincsek alapos tanulmányozására s mintegy leltározására, aminek későbbi kiállítások, publikációk s mindenekfelett ingó műemlékeink védelme szempontjából tagadhatatlanul nagy hasznát láthatjuk.

Ez az egyetlen haszon, mely a tanácsközösség sáfárkodásából múzeumunkra s általa közvetve a közönségre hármlott.

És a tanulság? Röviden összefoglalható abban, amit Archimedes mondott a gyilkolni jött római katonának s amit most a tudomány és a művészet kiált a politika, a háború, a forradalom felé:

„Noli turbare circulos meos!”

II. AZ ORSZÁGOS IPARMŰVÉSZETI ISKOLA

Írta: GROH ISTVÁN

A proletárdiktatura életbelépte után a népbiztosság szükségesnek látta, hogy ügyeink ellenőrzésére megbízottakat küldjön az iskolához. A diktatura harmadik napján megjelentek az iskola igazgatóságának helyiségében a népbiztosi kiküldöttek. Rovancsolták a pénztárt, miután erre nézve nekik az iskola pénztárosa szakszerű utasításokat adott s megállapítva az ott talált pénz mennyiségét, rögtön javaslatot akartak tenni Lukács népbiztoshelyettesnek az összeg felosztására nézve. Csak hosszabb rábeszélés után állottak el ettől a tervtől. Egyébként jómodorú emberpár volt a két kiküldött.

A diktatura szelleme leggyorsabban ifjúságunk egy részét változtatta meg, minthogy az ifjúságnak az összes iskolákban való felizgatásával egy külön arra rendelt szervezet, az „Ifjúságunk Szakszervezete“, jelesen pedig ennek a művészi albizottsága programszerűen foglalkozott. Iskolánkban is ilyen művészi direktórium alakult s mint „felhatalmú“ beavatkozott a tanári kar meg az igazgatóság jogkörébe és követeléseivel elérte azt, hogy képviselői az iskola tanári karának konferenciáira is meghívassanak. Ugyanez a diákdirektórium kommunizálta az iskolai menzát is, de az eredmény olyan siralmas volt,

hogy rövid idő múlva visszaadták az intézményt régi kezelőjének.

Egyébként tanulóifjúságunk magaviselete oktatóival szemben aránylag illedelmes és figyelmes maradt, amit örömmel állapítottunk meg.

A tanári karban csak május hónapjának elején történt változás. Megelőzőleg a művészi ügyosztály kebelében egy direktórium alakult intézetünk reformjának végrehajtására s bár a tanári kar megelőzőleg küldötségben kérte Pogány Kálmánt, a művészi direktórium politikai megbízottját, hogy e reformban a tanári kar is meghallgattassék, a reformokat nélkülünk akarták megcsinálni. Csak egyik grafikus tanárunkat, mint technikai szakértőt, egy asszisztensünket és két művezetőnket hívták meg a tárgyalásra. A tárgyalás menetéről alig tudunk valamit egészen addig, amíg abba Mihalik Gyula tanár mint előadó meg nem hivatott.

Május hó 5-én a művészi direktórium politikai megbízottjának helyettese: Antal Frigyes aláírásával felfüggesztő és kinevező, illetve megbízó okiratok érkeztek az igazgatósághoz, amelyek szerint az iskola társigazgatójává Mihalik Gyula tanár neveztetett ki. Vele egyidejűleg tanári megbízást kaptak Toroczki Wigand Ede belső építész a kézművészet tanítására, Reményi József és Ferenczy Béni szobrászok a díszítő szobrászat és kiscsajka tanítására. Ugyanakkor felfüggesztették állásuktól Almási Balogh Loránt, Papp Sándor, Benczur Béla r. tanárokat, valamint Loránfi Antal és Margitay Ernő óraadó tanárokat. Papp Sándor felmentését, illetve felfüggesztését a következő napokban Mihalik újonnan megbízott igazgató szóbelileg visszavonta és őt a további tanítással megbízta.

A reformtervek készítése ezután is folytatódott most már dr. Hauser tanár elnök-

letével, s az ügyek előadója Mihalik Gyula lett. A művészi ügyosztály terve volt szorosán megállapítani, hogy milyen a középiskolákban végbemenő ipari képzés után jussanak a növendékek az iparművészeti iskolába és milyen szakszerű betetőzést adjon az iskola a képzésnek. Az intézetet jelen állapotában nem hagyták volna meg. Egyideig szó volt arról, hogy szerkesztve egyes osztályait, bizonyos iparművészeti műhelyekhez fogják csatolni, később az iskolát, több osztályának megtartásával, a képzőművészeti főiskolába akarták olvasztani olyképp, hogy némely osztálya viszont az iparoktató középiskolák rangjára süllyedt volna.

Mindezek a tanácskozások, leszámítva az utolsó két hetet, úgyszólván a tanári kar kizárásával mentek végbe.

Később jónak látták, a kommunista rendszer megingásának idejében, a tanári kart s a régi helyettes igazgatót is belevonni a tanácskozásokba. A két utolsó reformülésen e meghívott tanárok és igazgató éles ellentétbe kerültek a kommunista reformátorokkal.

Azokból a tárgyalásokból, amelyeket Gróh István h. igazgató Hauser doktorral, a reformáló ankét elnökével folytatott, kétségtelessé vált, hogy a jelen tanév megkezdése idején a tanári kar legnagyobb részének eltávolítása, illetve kicserélése volt tervbe véve, de ennek végrehajtására már nem maradt idejük.

Legfájdalmasabban érezte meg a kommunista kormány kezét Sándor Béla tanár, akit a szovjetkormány magánvád alapján harmincegy napig tartott vizsgálati fogságban és egy évi börtönre ítélte, amely ítélet természetesen már nem volt végrehajtható.

A kommunizmus bukásával úgyszólván automatikusan helyreállt a régi rend.

III. AZ ORSZÁGOS MAGYAR IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT

Irta: GY. K.

Az Orsz. Magy. Iparművészeti Társulat munkásságát a kommunisták 134 napos uralma teljesen megbénította. Közvetlenül a proletárdiktatura kikiáltása után az iparművészek szakszervezetéből alakult iparművészek tanácsának három tagja megjelent a Társulat irodájában és felmutatva Lukács György népbiztosnak megbízólevelét, felhívták a Társulat igazgatóját, hogy az abban foglalt utasítások végrehajtásához szükséges adatokat bocsássa rendelkezésükre, illetőleg engedjen nekik betekintést a Társulat könyveibe, leltárába, pénztárába és irattárába. Ez megtörtént s a kiküldöttek erről jegyzőkönyvet vettek föl azzal, hogy a további intézkedések az akkoriban megalakult művészeti direktóriumot illetik meg.

Mint hogy a várt intézkedések nem történtek meg, a Társulat igazgatója és titkára felkeresték a direktórium vezetőjét, dr. Pogány Kálmánt, hogy tájékozódjanak a Társulat jövőjét illető szándékokról. Pogány kijelentette, hogy bár e kérdésben eddig döntés nincs, de máris megállapíthatja, hogy a Társulatra mint társadalmi intézményre szükség nincs, mert a tanácsrendszer az állam feladatává teszi mindazt a munkát, amit a Társulat végzett. A Társulat tehát várja be a feloszlásától szóló rendelkezéseket s addig szüntesse be lapját, a Magyar Iparművészetet is, mert ennek helyébe a művészet összes ágazatait felölelő egyetemleges művészeti folyóiratot óhajt kiadni a művészeti direktórium. Ilyen körülmé-

nyek között a Társulat félbeszakította a már megkezdett átszervezési munkálatait és csupán irattárának, tervrajz- és egyéb gyűjteményeinek revíziójára s folyóiratának régibb füzetéből egybeállított mintakötetek kiadására szorítkozott mindaddig, míg felosztatásától kellett tartani, amire azonban szerencsére — a szovjetkormány bukása miatt — nem került sor.

A bolsevizmus gyászos hónapjai alatt a Társulat irodájának kevés látogatója volt. Különösen az ifjabb iparművészek, kik rendes viszonyok között mindenféle bajaikkal és kívánságaikkal oly gyakran szoktak a Társulathoz fordulni, ebben az időben inkább a diktatura alatt számottevő tényezővé erősödött szakszervezetüket keresték fel, hiszen az rendelkezett nagy pénzekkel, az osztogatta derűre-borúra a munkanélküli segélyeket stb. Csak kevés, régibb híve a Társulatnak látogatott el néha, hogy halk panaszoknak, egyre erősödő reményeknek és sok érdemes iparművészt a diktatura kegyeltjei részéről ért mellőzések és sérelmek feletti elkeseredésnek kifejezést adjon.

A könyvpiacra a kommunizmus alatt alig jelenhetett meg új kiadvány (eltekintve természetesen bolsevista propagandát szolgáló fércművektől), ezért a szellemi táplálékot sóvárgó művelt közönség mohón vette a hozzáférhető régibb, komoly műveket s így a Társulat kiadványait is. Különösen nagy kelenődése volt a Magyar Iparművészet régibb évfolyamainak, melyeknek egyrésze teljesen elfogyott. Az Iparművészet Könyvét is nagyon vették, úgy hogy annak már csak III. kötetének néhány példánya kapható a Társulatnál.

A vörös uralom megszűnésével a Társulat még nem kapta vissza cselekvési szabadságát. Az oláh megszállás következett s a katonai ténnyeljárás — szigorú fenyve-

getések mellett — megszüntette, illetőleg teljesíthetetlen feltételekhez kötötte a gyűlékezési jogot. Ezért nem ülészhettek sem a választmány, sem a Társulat bizottságai s elnöki intézkedésekkel lehetett csupán az ügyek vitelét biztosítani s a Társulat akcióbálsérését előkészíteni.

E bénító körülmények ellenére a Társulat vezetősége igyekezett az időt az iparművészet érdekében lehetőleg jól felhasználni. A teljesen megbénított iparművészeti termelés megindítása a legsürgősebb és legfontosabb feladat s ezért a Társulat felterjesztéssel fordult a kereskedelemügyi miniszterhez, melyben ecsetelve a hazai iparművészet végzetes helyzetét, arra kérte, hogy az összes érdekelt tényezőket, tehát iparművészeti tervezőket, művészi iparosokat, kereskedőket hívja közös értekezletre, amelyen a bajok orvoslásának eszközeit és módjait megvitathatják s az államra tartozó legsürgősebb tennivalókat javasolhatják. A minisztérium rokonszenvesen fogadta a Társulat előterjesztését s november 28-ára egybe is hívta a javasolt szakértekezletet.

Egy másik kezdeményezése a Társulatnak odairányul, hogy a művészet fejlesztésére hivatott társadalmi alakulatok szövetkezzenek közös és tervszerű együttmunkálkodásra. A Társulat e célból felhívta az Orsz. Képzőművészeti Társulatot és a nemrégiben megalakult Magyar Művészek Nemzeti Szövetségét, hogy nevezze meg képviselőit, akik az Iparművészeti Társulat képviselőivel együtt tanácskozzanak a magyar művészet érdekében megindítandó közös akció programjáról és tennivalóiról. Teljesen elkészítette az elnökség a Társulat átszervezéséről szóló javaslatot s az új alapszabálytervezetet, mely a legközelebbi választmány elé kerül megvitatásra. Ezután egy rendkívüli közgyűlés az új alapszabályok elfogadása felett fog dönteni.



Szalai Margit rajza.